

Adela Kvasničková (ed.): *Paradigmy sociologie kultury*

Bratislava, Univerzita Komenského 2003, 135 s.

Nevelký sborníček ze sympózia konaného již v roce 2002 je souborem příspěvků na téma značně různorodá, ostatně tak, jak to široké téma „sociologie kultury“ a její současná paradigmatická strukturace připouští. Základním pozitivem souboru shromážděných textů je samo téma – sociologie kultury není (přes celou tu až patologickou módnost postmoderních kulturních identit a pluralit) sociologickou disciplínou (je-li stále ještě cos takového vůbec) příliš pěstovanou. Téma kultury nám zmizelo do „kulturologie“, o níž málokdo přesněji ví, co to vlastně je, do „kulturních studií“, jejichž zaměření i záběr jsou velmi, velmi specifické, do estetiky, která od dob přinejmenším Tainových (česky poprvé již v 19. století a potom v normalizačním období velký výbor Václava Černého samozřejmě přikrytý jiným jménem) rozvíjí specificky sociologický pohled na kulturu, který se v jisté době stal téměř nadávkou, ale i do mediálních studií a samozřejmě do filozofie, jejíž je tradiční konstantou. O to cennější je pokus ukázat, jak značně diferencovaný a přesto sociologickým způsobem vidění sjednocený pohled na kulturu má sociologie k dispozici dnes – a to v různých „jazykových“ a národních mutacích.

Sborník otevírá studie editorky, Adely Kvasničkové, která rekapituluje tradiční i soudobá pojetí kultury, aniž sklouzává do triviality či banality, dokonce i tam, kde se všeobecně ví, že existuje rozdíl (například mezi civilizací a kulturou), přináší pohledy neotřelé a poučené. Pohybuje se tedy volně od Goetha k Bourdieuovi, od Morgana a Durkheima ke Kłosowské, ve vložných pasážích (jež měly být zřejmě tištěny *petitem*, nikoliv kurzivou) zasvěceně informuje o proměnách pojmání kultury a civilizace, o „anglické“ tradici kulturní kritiky, která vyústila v *cultural studies*, vkládá dokonce exkurz o „podnikové kultuře“ (o jehož funkčnosti mám jisté

pochybnosti, ale budiž) a uzavírá: „Nesmírná rozmanitost používání pojmu kultura nabádá i v sociologii k obezřetnosti v jeho užívání a k potřebě ozřejmovat si texty i kontexty jeho užití“ (s. 21), což je možné pouze podepsat. Pojem „kultura“ se vskutku užívá nediiferencovaně, nadužívá se atd. Autorka naznačila, ale nerozvedla kdysi tradiční, ale myslím dodnes živé téma „širokého“ a „úzkého“ pojetí kultury (antropologicko-sociologického a estetického), jež vyústilo v dichotomii vysoké a nízké kultury: to není pseudoproblém elitistů, to je problém evropské kulturní identity. Jestliže preliterární společnosti pojem kultury neznají, protože své kulturní prostředí nereflktují jako „kulturní“ (jak ukazuje autorka sama), neměli bychom se na tuto úroveň vracet tím, že za „kulturní“ budeme pokládat všechno, co nás prostě obklopuje, protože jsme to vytvořili jako své „umělé prostředí“. Jedna poznámka drobná – Eliasova základní práce o civilizačním procesu česky nikdy nevyšla, autorka má na mysli zřejmě studii Jiřího Šubrt z téhož roku (s. 22). Druhá poznámka zásadní – ze středoevropské kulturní a sociologické tradice je připomenuta Kłosowská (v bibliografii není uveden text z roku 1983, na nějž se odkazuje), zcela je však ignorována tradice východoevropská, která přece mimořádně ovlivnila evropské pojetí kultury a „kulturního studia“: mám na mysli minimálně Bachtina a Losského, samozřejmě taky tartuskou školu Lotmanovu. Připomínka se stává přiměřenější tím, že autorka právem neignoruje studia kultury, která se v rámci dokonce oficializovaného marxismu prováděla v 80. letech.

Studie Dilbar Alijevojové *Paradigmata imaginárního ve francouzské sociální vědě* je přirozeným vrcholem sborníku nejen rozsahem, ale i kvalitou a šíří záběru, u Alijevojové to ovšem neudivuje, její objem vědomostí a schopnost citlivé analýzy je nám po léta známa. Alijevojová vychází z analýzy meadovské tradice, zkoumá pojetí imaginativního u Sartra (což je v naší literatuře – tedy české a slovenské – velmi neobvyklé, protože tento Sartrův text je pramálo znám), přes Bergsona

se dostává k detailnímu rozboru Bachelarda, podrobně zkoumá dílo Durandovo a uzavírá rozбором Maffesoliho a Castoriadise. Nikdo podstatný není pominut a všechny souvislosti jsou na poměrně malém prostoru postiženy – přímo vzor didaktického a pedagogického mistrovství. Jenom ad illustrandum, aby bylo jasné, že nejde o problémy neaktuální a nezajímavé (jak se pohrdlivě říká „čistě akademické“), uvedme třeba brilantní srovnání Hoffmana a Poea, jež ústí ve výklad odlišných zdrojů a podob jejich alkoholismu – Hoffmanův byl kvalitativní, mužský a ohnivý, Poeův kvantitativní, ženský a vodní. Skvěle je provedena rekonstrukce a analýzy Durandovy „mýtoanalýzy“ a „mýtologie“, chtělo by se citovat z rozboru Durandovy filozofie dějin a jejich souvislostí s Mannem, Wagnerem, Zolou a Rosenbergem, pozoruhodné jsou rozборы evropského ikonoklasmu atd. Vyústění studie odkazem na Castoriadisu víru, že od studia kolektivních struktur přejdeme ke studiu „kolektivních reprezentací“, se vcelku přirozeně vlévá do toku úvah o „společnosti sítí“ Manuela Castellse.

Studie Dilbar Alijevové trpí pouze dvěma nedostatky. Téma imaginárního ve francouzské sociologii je totiž v českém kontextu systematicky, dnes již dokonce knižně zpracovávalo významným badatelem v socioestetickém studiu komična a podobných zdánlivě marginálních fenoménů, Vladimírem Boreckým. Jeho znalost imaginativního impulsu francouzské sociologie je nezanedbatelná; je autorem tří knih na toto téma (*Imaginace a kultura*, 1996, *Imaginace, hra a komika*, 2005, *K otázkám symbolické imaginace*, 1998, vše v Karolinu) a při sympatickém vztahu D. Alijevové k české sociologické obci jde zřejmě o pouhé opomenutí. Druhá věc spadá na vrub editorům: poslední třetina textu byla evidentně nedbale zkorrigována, takže rusismy, které byly snadno odstranitelné, protože jsou výslovně stylistické, nikoliv slovtvorné povahy (například používání osobních zájmen tam, kde jich ostatní slovanské jazyky nepoužívají), v textu zůstaly a zbytečně jeho mimořádnou působivost, plynoucí ze

srozumitelného vysvětlení obtížné materie, oslabily.

O dalších textech jen informativně. Studie Silvie Čapíkové o Millsově vztahu ke kultuře trpí nedostatkem, který netkví v autorce, ale v objektu zkoumání. Mills se „kulturnímu fenoménu“ par excellence věnoval vlastně jen v kontextu svých raných studií o americkém sociálním charakteru (zde se dala vést logická spojka k Bellahovi a Bloomovi). I tak ale za zmínku samozřejmě téma stojí. Jinak se má věc k „genderové dekonstrukci jako nástroji zkoumání kultury“ (autorka Barbora Holubová), kterou k posouzení poručím Pánu Všemohoucímu. Úvahy o lesbicitě, heterosexuálnosti a nadvládě mužů přestávají být zajímavé a obávám se, že Holubové pilná síce (to nepopírám), ale věcně v podstatě nic neříkající studie naznačuje pomalé stmívání nad velkou bublinou, která leccos zproblematizovala, leč také zajímavé téma otevřela, ale svým sveřepým radikalismem (když dekonstruovat, tak všechno) připomíná totální válku v posledním dějství. Spisku Margity Mnichové o kultuře v díle Ladislava Hanuse jsem nerozuměl: jde-li o texty z konce 90. let, proč je nepublikoval autor sám? Nebo ač neznámý, je tak velký, že musí mít „tiskovou mluvčí“? Historicko-sociologická úvaha Ericha Mistríka o Tutanchámonově kruhu patří do kategorie konkrétních analýz, která na příkladu podušky faraónovy dokládá, že „kulturní artefakt je tu v téže a současně úplně jiné podobě, že součástí kultury (činnost, produkt, funkce, hodnota a význam) se objevují v téže a přitom v úplně jiné podobě“, neboť „kultura se vrátila k sobě samotné a přitom je úplně jiná“ (s. 105).

Pozornost věnovaná „humanistické sociologii“, jejíž kořeny sahají k Florianu Znanieckému, je sympatická již tím, jak průkazně dokládá, že ve studiu kulturních fenoménů (a kultury obecně, nanejvýš pak kulturní změny a kulturních procesů) nejsme tak zcela odkázáni na anglosaskou literaturu, případně na podněty francouzské a tradičně duchovědně německé. Mária Suríková s dobrou znalostí polského materiálu klade těžiště